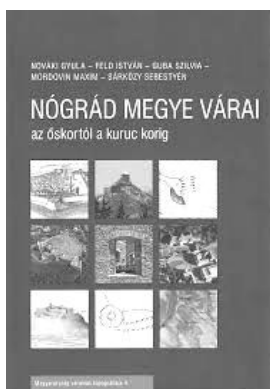

DÉNES JÓZSEF

Nógrád megye várai

Nováki Gyula – Feld István – Guba Szilvia – Mordovin Maxim
– Sárközy Sebestyén: *Nógrád megye várai az őskortól a kuruc korig*

A Castrum Bene Egyesület égisze alatt, a Civer-tan Bt. gondozásában, közös kiadásukban jelent meg az esztétikus küllemű, szemre is igényes kötet. Az észak-magyarországi Nógrád megye várait mutatja be részletesen az őskortól a kuruc korig. A sorozat eddigi, északkelet-magyarországi megyéket, Borsod-Abaúj-Zemplént és Hevest bemutató kötetei után most nyugati szomszédjuk területe került sorra. Így a jelenleg Pest megyéhez tartozó börszönyi terület kivételével az egész észak-magyarországi régiót lefedik a topográfia eddig megjelent kötetei.

Vitatható, hogy miért éppen a mai megye jelenti a tárgyalt egységet? A történelmi Nógrád vármegye északi, jelenleg Szlovákiához tartozó része kima-rad belőle, viszont az 1950-es megyehatár-változások révén Nógrádhoz csatolt egykori honti, hevesi és gömöri helyszínek megtalálhatók benne. Magya-rázatot a sorozat mai magyarországi megyékhez igazodó elképzelése ad.

A tárgyalt erődítményeket három kategóriába sorolták. Az elsőbe a látha-tó maradványokkal rendelkező várakat, 57 helyszínt. A második csoportba a lokalizált és nem lokalizált elpusztult erődítmények kerültek, 5 további vár. A harmadik csoportot a bizonytalannak ítélt, további kutatásokat igény-lő helyek és adatok jelentik. A két utóbbi csoportot kissé mesterkéltnek ér-zem, hiszen az elpusztult és nem lokalizált erődítmények logikusan inkább a további kutatást igénylő csoporthoz tartoznának. A harmadik csoportban keverednek a szinte biztosan komolytalan adatok a valóban érdemi utána-nézést igénylőkkel (92 helyszínt). Mindenesetre ez az utóbbi szám is jelzi, hogy Nógrád várainak megismerése terén még sok a tennivalónk.

A szerzők lényegében egy részletes adattárat, gazdag összefoglalást ad-nak a kezünkbe minden egyes általuk ismert várról. Értékelésükre, a me-

gye történetében játszott szerepükre azonban nem vállalkoztak. Utóbbival akaratlanul is elismerték, hogy az eddigi kutatások sok tekintetben még befejezetlenek, folytatásra érdemesek. Értem ezt még a várak maradványainak teljességre törekvő összegyűjtésére is.

A Palócföld – a Börzsöny, Cserhát, Karancs, Medves és a Mátra erdős-hegyes tája – az ország várakban leggazdagabb vidékei közé tartozik. A megye neve is a szláv eredetű, új várat jelentő Nógrád. A terület kedvező természeti adottságai már az őskor emberét is ide vonzották. Nem meglepő, hogy már a bronzkorból és a vaskorból is erődített magaslati teleppek egész sorát ismerjük. Példa gyanánt említhetjük a középső bronzkori Héhalom, a késő bronzkori Mátraszőlős-Kerekbikk, Diósjenő-Pogányvár vagy éppen a Szanda-hegy kelta sánccvárát.

A megye névadó várának, magának Nógrádnak a korai története – a területén eddig folyt régészeti kutatások ellenére – közelebből még mindig ismeretlen. Nem tudjuk, hogy mikor és kik építették – szlávok, bolgárok vagy magyarok? Mihez képest volt vajon „új vár”? A nógrádi Óvárhoz vagy Visegrádhoz képest? Ugyan már több ásatás is volt a várhegyen, de a 15. századot megelőző időkről gyakorlatilag semmit sem tudunk. Az a feltételezés sem áll erős alapokon, miszerint 1272-ben kapta volna meg az addigi ispánsági várat a váci püspök. Egyházi birtokba adására akár jóval korábban is sor kerülhetett.

A hegyes-dombos tájon sok alig vagy egyáltalán nem ismert történetű Árpád-kori nemesi várat találunk. Talán éppen itt dokumentált belőlük eddig a legtöbbet a 80-as és 90-es években Nováki Gyula és Sándorfi György. Magam is kivettem ebből a feladatból a részemet, főként a Mátra területének váraival kapcsolatban. A nógrádi várhelyek legszamosabb csoportját az ismeretlen vagy alig ismert történetű Árpád-kori várak jelentik, s számuk nyilvánvalóan még gyarapodni is fog újabb vármaradványok megismerése révén. A várépítés szempontjából sokáig korszakhatárként számontartott 1241/42. évi tatárjárás előtti évszázadok történetéről alig rendelkezünk adatokkal. Éppen a történelmi Nógrádhoz tartozó Fülek esete bizonyítja, hogy az új típusú magánvárak építése már korábban elkezdődött.

A mai Nógrád megye legfontosabb középkori várai: Buják, Drégely, Hasznos, Hollókő, Nógrád, Salgó és Szanda voltak. Ezek közül Hollókő, Salgó és Drégely hazánk régészetileg legtöbbet és legalaposabban kutattott várai közé tartoznak. Nógrádon és Szandán is voltak ugyan kisebb ásatások, de utóbbiak esetében még nagyon sok nyitott kérdés maradt.

A jelenlegi Nógrád megye legismertebb középkori kastélyromja Tar mellett emelkedik. Ugyanitt található a legszebb fennmaradt erődített

templom is. Balassagyarmat és Szécsény várkastélyai mellett a városok is védőfallal, palánkkal volta ellátva. Történelmi szerepük talán még a felsorolt klasszikus hegyi várakét is felülmúlja. A szécsényi várkastély főépülete, ha átépítve is, de még áll, a szécsényi, balassagyarmati és nógrádi városerődítések maradványait azonban jórészt már csak korabeli ábrázolásokból és a legújabb eredményes régészeti kutatásokból ismerjük. Megjegyzem, Nógrád esetében a 17. századi alaprajzon is ábrázolt négyszögletes erődítmény nem a város palánkja, hanem egy korabeli huszárvár a várhegytől északnyugatra. Írott adatainkból azonban nyilvánvaló, hogy Nógrád várához is erődített város csatlakozott – csak arról nem maradt fenn korabeli alaprajz.

A törökök által épített, Drégelypalánknak nevet adó vár (török neve: Bögürdelen) rekonstrukciója a fennmaradt alaprajz mértékléce alapján készült, ami alighanem hibás. Ugyanis nehezen képzelhető el, hogy a régészetileg egyelőre feltáratlan török palánkvár ne igazodott volna a helyéül szolgáló dombhoz.

Biztosra vehető az is, hogy a jövőben is számolhatunk az eddig ismeretlen kívüli további várhelyek, vármaradványok előkerülésével Nógrád megye területén is. Vagyis nem lehet ezzel az eddigi eredményeket összegző, kiváló munkával lezárni a kutatásokat, bármennyire alapos munkát végzett is a jeles szerzőgárda. A megye várainak kézikönyve csak egy fontos közbülső állomása lesz a következő években is folytatódó munkának. Már most is több új adattal rendelkezünk, melyek terepi kontrollt igényelnek.

Jó érzéssel nyugtázzhatjuk, hogy a szerzőgárdának sikerült összegezni mindazt, amit napjainkig sikerült megtudnunk Nógrád megye várairól, s munkájuknak köszönhetően egy alapvető kézikönyvvel lettünk gazdagabbak. A kötet szerzőit, az alapos munkát végző szerkesztőket, valamint az igényes grafikai terv készítőit is nagy-nagy elismerés illeti.

Online elérhetőségek:

<https://www.nogradivarak.hu/>

<https://www.facebook.com/nogradmegyevarai>

(*Magyarország várainak topográfija 4.*
Castrum Bene Egyesület – Cívertan Bt., Bp., 2017)

SZERZŐINKRŐL

- ABAFÁY-DEÁK CSILLAG (1949, Marosvásárhely) novellista, művészeti író.
- ÁDÁM TAMÁS (1954, Balassagyarmat) költő, szerkesztő, újságíró.
- BAKONYI ISTVÁN, DR. (1952, Székesfehérvár) irodalmár, főiskolai tanár.
- BALAJTHY FERENC (1946, Mór) Vajdasági díjas költő, kedvelt műfaja a gyermekvers és a szonett.
- BARÁTHI OTTÓ, DR. (1944, Hatvan) közgazdász, újság- és közíró.
- BOTOS ZOLTÁN (1949, Salgótarján) festőművész.
- DÉNES JÓZSEF, DR. (1960, Kőszeg) régész, várkutató.
- GÁSPÁR ALADÁR (1946, Ságújfalu) képzőművész, költő, tanár.
- ISTENES TIBOR (1972, Budapest) költő, író, esztéta, az Art'húr Irodalmi Kávéház szerkesztője.
- JÓNA DÁVID (1968, Budapest) költő, az Art'húr Irodalmi Kávéház alapítója, szerkesztője.
- KALÁSZ ISTVÁN (1959, Budapest) író, tanár, szerkesztő.
- KARAFFA GYULA (1964, Nyíregyháza) költő, meseíró, a Börzsönyi Helikon szerkesztője.
- KÉGL ILDIKÓ (1976, Kazincbarcika) újságíró, író.
- LACKFI JÁNOS (1971, Budapest) író, költő, műfordító, szerkesztő, az irodalomtudomány doktora.
- MÉNES ANDRÁS, DR. (1964, Kemece) közgazdász.
- MONOSTORI TIBOR, DR. (1982, Székesfehérvár) közgazdász, történész, hispanista, a Korona „Lendület” kutatócsoportjának tagja.
- NAGY ZSÓFIA (1962, Nagykürtös, Vefkly Krtis) felvidéki gasztroszakértő, gasztroblogger, rovatszerkesztő, ételkritikus.
- OLASZKA SÁNDOR (1989, Salgótarján) Somoskőújfaluban élő író.
- ONAGY ZOLTÁN (1952, Budapest) író, költő, drámaíró.
- PÁSZTOR ÉVA (1955, Balassagyarmat) középiskolai tanár, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Nógrád Megyei Tagozatának elnöke.
- RÉTFALVI P. ZSÓFIA (1994, Pécs) PTE BTK doktorandusz hallgatója, az OSZK kiadói szerkesztője.
- SIMEK VALÉRIA (1953, Bakonycserye) óvodapedagógus, költő, író.
- SULYOK LÁSZLÓ (1944, Nagybátony) magyar-történelem szakos középiskolai tanár, kulturális újságíró.
- VASVÁRI ZOLTÁN (1958, Budapest) etnográfus, művelődéstörténész, a MNM Palóc Múzeuma néprajzszemleológusa.

KÉPZŐMŰVÉSZ

- KRASZNAINÉ KONCZILI ÉVA (1966, Mátészalka) Nagyorosziban élő grafikus, festőművész, illusztrátor, tanár, kézműves.

A borító Kakas Olívia ? és a *Cölöp* című
festményének felhasználásával készült.
A borító belső oldalain látható alkotások: *Köd és Sodrás*.

Főszerkesztő:
DR. GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Főmunkatárs:
DR. CSONGRÁDY BÉLA
NAGY PÁL (Párizs)

Képzőművészeti szakértő:
KELE SZABÓ ÁGNES

Borítótervező:
RÁDULY CSABA

Online szerkesztő:
TAJTI BÁLINT

Tördelőszerkesztő:
HERNÁDINÉ
BAKOS MARIANNA

Kiadja: Balassi Bálint Megyei Könyvtár (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)
Felelős kiadó: MOLNÁR ÉVA igazgató

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

A lap díjai:

Nógrád Megye Madách-díja Salgótarján Pro Urbe-díja
Nógrád Megyei Értéktár „Nógrádikuma”

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ♦ Telefon: 32/521–560 ♦ Fax: 32/521–555
Internet: www.palocfold.wordpress.com ♦ Elektronikus cím: palocfold@bbmk.hu
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ♦ Egy szám ára: 500,- Ft ♦
Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban és az elérhetőségeinken.
A Palócöld Könyvek sorozatban megjelent könyvek ugyanitt megrendelhetők. ♦
Kéziratokat és rajzokat megőrzzük, de nem küldünk vissza.
ISSN 0555-8867 ♦ INDEX 25925

Fenntartó:

SALGÓTARJÁN MEGYEI JOGÚ
VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

Partnereink:

NÓGRÁD MEGYEI HÍRLAP

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
NÓGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRA

ARTÉRIA NYELVSTÚDIÓ,
GALÉRIA ÉS KLUB

Készült
a Polar Stúdióban (Salgótarján)

Palócföld

IRODALMI MŰVÉSZETI KÖZLETTI FOLYÓIRAT

21001

9 770555 886008